

MILAN N. ZORIĆ

XIII
KRAJIŠKA
BRIGADA

RATNA PROŠLOST NAŠIH NARODA

KNJIGA DEVEDESET TREĆA

MONOGRAFIJE

JEDINICA NOV I PO JUGOSLAVIJE

KNJIGA SESTA

UREĐIVAČKI ODBOR

general-potpukovnik BOŠKO ĐURICKOVIC, general-potpukovnik BRANKO BOROJEVIC, general-major ALEKSANDAR VOJINOVIC, general-major BRANKO PEROVIC, general-major FABIJAN TRGO, general-major u penz. MESUD HOTIC, general-major u penz. MILUTIN PEJANOVIC, pukovnik AHMET DONLAGIC, pukovnik, VIKTOR KUCAN, potpukovnik u penz. LAZA BOGESKI i pukovnik VLADO STRUGAR — odgovorni urednik

UREDNIK — REDAKTOR

potpukovnik RADOMIR PETKOVIC

VOJNOIZDAVACKI ZAVOD

MILAN N. ZORIĆ

XIII
KRAJIŠKA
BRIGADA

BEOGRAD, 1968.

U V O D

Prema popisu stanovništva od 15. marta 1931. godine¹ ključki srez, u kome je u proleće 1943. godine formiran Ribnički NOP odred, koji je docnije prerastao u 13. KNOU brigadu, imao je 37.288 stanovnika. Od toga je bilo 24.814 Srba, 10.901 muslimana, 1.543 Hrvata i 35 ostalih. Od 1931. godine do početka drugog svetskog rata broj stanovnika je nešto porastao. Godišnji priraštaj stanovništva, prema podacima Državnog statističkog zavoda 1939. godine, iznosio je 2%. Polazeći od toga, stanovništvo ključkog sreza za deset godina, od 1931. do 1941. godine povećalo se za 7.457 i iznosilo je ukupno 44.745. Od toga je bilo 29.776 Srba, 13.081 muslimana, 1.851 Hrvata i 41 ostalih.

Proglašenje tzv. Nezavisne Države Hrvatske (NDH) izvršeno je 10. aprila 1941. godine. Odmah iza toga došlo je do uspostavljanja ustaške vlasti na teritoriji koju je obuhvatala NDH. To je učinjeno i u ključkom srezu. Usled opšte slabosti ustaške vlasti u početku i heterogenosti stanovništva sreza potpuna kontrola teritorije sreza nije mogla biti odmah uspostavljena. Od rasporeda stanovništva na teritoriji sreza zavisilo je uspostavljanje i efikasnost ustaške vlasti. Kod većine muslimana Saničke doline Pavelić je »u početku imao najjače uporište.«² Isto tako i u dru-

¹ Đorđe Pejanović: Stanovništvo Bosne i Hercegovine, Srpska akademija nauka, Beograd 1955.

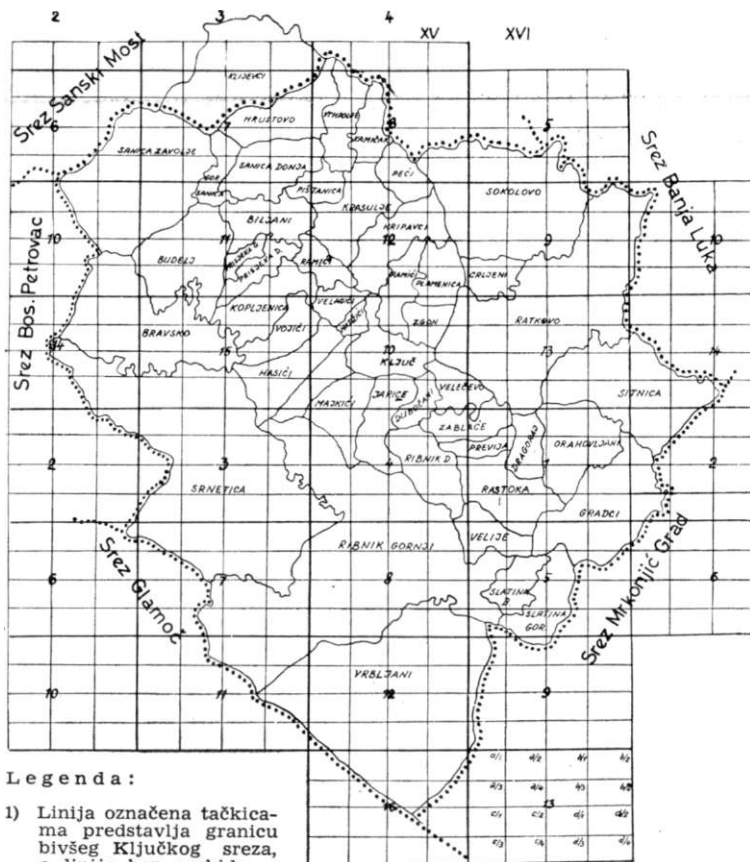
U mojoj knjizi »Ribnički partizanski odred« na devetoj strani, stav drugi, omaškom je navedeno da je popis stanovništva izvršen 1935. godine. Popis je izvršen 15. 3. 1931. godine. Zbog tog priraštaj, kako je tamo prikazan, nije tačan, jer je uzeto 6 umesto 10 godina.

² Izveštaj sekretara Oblasnog komiteta KPJ za Bosansku krajinu od 12. XI 1943. godine, Zbornik dokumenata i podataka o na-

gim mestima ustaše su našle svoje uporište, to im je omogućilo da uspostave svoju vlast.

Odmah po uspostavljanju ustaške vlasti u svim mestima došlo je do nečuvenih zločina nad srpskim stanov-

SREZ: KLJUČ

Legenda :

- 1) Linija označena tačkicama predstavlja granicu bivšeg Ključkog sreza, a linije bez prekida — granicu između sela. Skica predstavlja stanje u 1940. godini.
- 2) U Ključkom srezu pre ustanka bile su opštine: Ribnlčka, Sitnička, Ključka, Sanička i Vrhpoljska.

ništvom.³ Ustaše su vršile masovna ubijanja. Tako, na primer, u selu Pištanici i Kopljenici pobile su sve muškarce Srbe. U Bravskom su samo za jedan dan spalile u dve kuće 217 lica, a u Ključu^{3"} i obližnjim selima pobile nekoliko stotina lica.

*

U Ključu i selima oko njega, pred ustanak nije postojala organizacija KPJ,⁴ ali je stanovništvo posedovalo borbene tradicije, stečene u borbama za opstanak još od 15. veka. Zahvaljujući, pored ostalog, i tome bilo je spremno da se suprotstavi svakom nasilju pa i ustaškom.

Pod npeosrednim uticajem događaja u Drvaru od 27. jula 1941. godine u Ključkom srezu je došlo do oružanog ustanka protiv ustaša i ustaške vlasti. Ustaniци su 1. avgusta napali žandarmerijsku stanicu Gornji Ribnik⁵, a zatim ustaška uporišta u selima: Velije, Rastoka, Zablacе, Velečevo i Dubočane. Iz ovih uporišta ustaše su pobile u Ključ. Ustaniци su zauzeli položaje prema Ključu. Na području Ribnika formirano je 5. avgusta pet ustaničkih če-

rodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, tom IV, knjiga 19, broj dokumenta 50, strana 172. (U daljem: Zbornik, IV, 19, 50, 172).

Posle prvog svetskog rata izvršena je agrarna reforma. Muslimanima begovima oduzeta je zemlja, a izvesna kompenzacija data im je u novcu. Međutim, oni time nisu bili zadovoljni. Uz to došlo je do ukidanja i drugih povlastica, vezanih za zemlju. Delovanje političkih partija, na čijem čelu su bili predstavnici versko-nacionalnih grupa, još više je slabilo jedinstvo naroda i raspaljivalo šovinističke strasti. Dolaskom ustaške vlasti, muslimani su se našli u situaciji da su im svakom prilikom delili epitete »najboljih Hrvata«. To sve muslimane nije oduševljavalo, jer se nisu osećali Hrvatima — hteli su da ostanu ono što jesu — muslimani. Ustaška vlast vraća oduzetu zemlju bivšim vlasnicima da bi ih vezala za sebe.

Za predsednika sreza Ključ postavljen je Mašo Kulenović, pravnik iz Kulen-Vakufa, a za ustaškog logornika sreza — Sulejman Cerić, geometar iz Bos. Novog. Pored toga, vrhovni verski muslimanski poglavar reis-ul-ulema zauzima blagonaklon stav prema ustaškoj vlasti da bi doprineo što jačem vezivanju muslimanskih masa za ustaški pokret (»Hrvatska Krajina« od 18. 5. 1941. godine). U izjavi ovom listu reis-ul-ulema je rekao da je on još pre više godina došao do zaključka da su muslimani u Bosni Hrvati i da je on o tom pisao. Ovi i još neki drugi činoci bili su presudni za stav muslimana prema ustaškom pokretu.

³ Saopštenje Operativnog štaba NOV i POJ za Bosansku krajinu od 1. 8. 1942. godine o oslobođenju Glamoča, Ključa, Sanice, Ramića i Biljana, Zbornik, IV, 6, 75, 175. Dopis 1. krajiške brigade

ta. Uspostavljena je komanda i zavedena bolja disciplina. Ustaničkim četama određen je komandant i inspektor.⁶ Ova komanda nazivala se: *Štab partizanskih odreda Ribnik*.⁷

Čete Štaba partizanskih odreda Ribnik vodile su borbe za odbranu Ribnika i Crkvenog, koje je neprijatelj često napadao. Isto tako ove ustaničke čete uzele su učesća i u borbama sa ustašama pukovnika Franje Lukca, koji se preko Mliništa pokušao probiti u Glamočko polje i nastupati ka Drvaru radi zauzimanja naše slobodne teritorije.

Prodor italijanskih snaga u Drvar 25. 9. 1941. godine nametao je potrebu promene vojne organizacije i taktike ustaničkih snaga. Zbog toga odlučeno je da se izvrši reorganizacija. Formirana su, početkom novembra 1941. godine tri odreda: 1, 2, i 3. krajiški NOP odred. Tada je od jedinica Štaba partizanskih odreda Ribnik formiran Ribnički bataljon, koji je ušao u sastav 3. krajiškog odreda.

Dolaskom italijanskih jedinica 13. 10. 1941. godine u Ključ i 16. 10. u Mrkonjić-grad, nastaje nova situacija u ustaničkim jedinicama. Tako je došlo do ozbiljnog previranja u 3. krajiškom odredu. Uroš Drenović, tadanji zamenik komandanta 3. krajiškog odreda, na rečima je i dalje bio za saradnju sa partizanima, ali je potajno radio na razbijanju jedinstva i stvaranju četničkih jedinica. Na pitanju odnosa prema Italijanima borba se zaoštravala i

od 29. 7. 1942. godine, Arhiv Vojnoistorijskog instituta JNA kutija 787, broj registra 11. (U daljem: Arhiv VII, k. 787, br. reg. 11). Naređenje Štaba 1. krajiške brigade od 30. 7. 1942. godine za napad na Sanicu, Arhiv VII, k. br. reg. 9.

^{3a} »U Ključu je, po sjopstvenom ustaškom priznanju u javnom saopštenju pobijeno oko 1.700 ljudi, koji su likvidirani u tamošnjoj osnovnoj školi, a delom na obali Sane«. (Državna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača, knjiga Saopštenja broj 66-93, Saopštenje 85, strana 799).

⁴ Izveštaj sekretara Oblasnog komiteta KPJ za Bosansku krajinu od 4. 10. 1941. godine, Zbornik, IV, 2, 8, 30.

⁵ Izveštaj o stanju na području 3. oružničke pukovnije od 26. 7. do 6. 8. 1941. godine, Arhiv VII, k. 1, br. reg. 23/2—31.

⁶ Dopis zamenika komandanta partizanskih odreda za Bosansku krajinu od 15. 9. 1941. godine, Zbornik, IV, 1, 144, 320.

⁷ Naređenje Štaba Drvarske brigade od 18. 9. 1941. godine, Zbornik, IV, 1, 172, 386.

došlo je do previranja i u Ribničkom bataljonu. U njemu je bilo ljudi koji nisu bili zato da se napadaju Italijani. Vršen je uticaj na Štab Ribničkog bataljona i borce. Zbog toga je jedna četa (Vrbljanska) napustila položaje i njen veći deo prešao je na stranu četnika.⁸

Krajem februara 1942. godine jedan vod Bravske čete⁹ došao je u selo Jarice, kod Ključa, u kom su bili Italijani. Tu je postavio zasedu. Italijani su pošli u šumu po drva i naišli na zasedu. Partizani su tom prilikom ubili oko 20 italijanskih vojnika i 13 zarobili. Italijani su za odmazdu bombardovali Ribnik. To su kolebljivi elementi iskoristili pa su se odnosi u bataljonu još više zaoštrili. Tada je izvršen pritisak na komandanta bataljona pa je on u prvoj polovini marta otišao u Ključ na pregovore sa Italijanima. Italijani su postavili zahteve: da se mora menjati Štab bataljona, obezbediti komunikacija Ključ — Sanski Most, izviniti se zbog napada na njih u selu Jaricama i vratiti zarobljene vojnike sa opremom i naoružanjem.¹⁰

U drugoj polovini februara 1942. godine održana je oblasna partijska konferencija u Skender-Vakufu, pa je

⁸ Izveštaj sekretara Okružnog komiteta za Jajce od 18. 10. 1941. godine do 20. 2. 1942. godine, Zbornik, IV, 3, 76, 216. Drenović je svoj bataljon proglasio četničkim i nastojao je da za četnike pridobije i druge ustanike. Međutim, nije cela Vrbljanska četa prešla na stranu četnika, kako to stoji u izveštaju Okružnog komiteta.

⁹ U Bravskoj četi 5. krajiškog odreda u to vreme došlo je do previranja. U njoj su se nalazila dvojica ljudi, koji su došli, preko istočne Bosne, iz Srbije (Zbornik, IV, 3, 93, 290). Obojica su bili rodom iz Bravskog, poznavali su ljude i odmah su počeli raditi na tom da se ne napadaju Italijani. Usled njihovog rada u četi je došlo do podvojenosti. Italijani su neometano saobraćali cestom gde je ta četa bila na položajima. Četa je počela da ne priznaje nadležnost u komandovanju ni Prvog ni Petog krajiškog odreda i počela se orijentisati ka Ribničkom bataljonu. I u komandi čete došlo je do podvojenosti i razoružani su neki partizani, pripadnici partijske organizacije.

Međutim, do preokreta je došlo kad je komandi čete od strane Štaba 5. krajiškog odreda oštro ukazano na držanje i posle toga napadnuti su Italijani na Jaricama. U napadu na Italijane učestvovala su obojica pomenutih ljudi i jedan je u toj borbi poginuo. Drugi, Dušan Ožegović, ostao je u Bravskoj četi i poginuo je kao zamenik komandanta bataljona 3. krajiške proleterske brigade u 4. neprijateljskoj ofanzivi.

¹⁰ Izveštaj Štaba 1. krajiškog odreda od 19. 3. 1942. godine, Zbornik, IV, 3, 116, 339.

odlučeno da se povede odlučna borba protiv četnika, da se pristupi formiranju udarnih četa i da se na teritoriji 1. i 3. krajiškog odreda formira još po jedan odred. Ribnički bataljon je i dalje ostao u sastavu Trećeg krajiškog odreda i izložen je bio uticaju jake propagande u cilju nenapadanja Italijana.

Zbog takvog stanja u 3. krajiškom odredu Operativni štab za Bosansku krajinu formirao je Udarni bataljon od jedinica 1, 3. i 5. krajiškog odreda. Bataljon je imao 800 boraca i bio je naoružan, pored pušaka, sa 60 puškomitraljeza. Udarni bataljon je prvih dana aprila 1942. godine stigao u Ribnik, gde su se nalazile neke jedinice Ribničkog bataljona. Tada su razoružani neki borci Ribničkog bataljona. Posle izvesnog vremena ovim borcima vraćeno je oružje i oni su ostali kao partizani u bataljonu.

Pod pritiskom ustaničkih snaga Italijani su počeli napuštati garnizone u Bosanskoj krajinu. Tako su krajem aprila 1942. godine napustili Mrkonjić-grad i krenuli za Ključ. Iz Sanskog Mosta u to vreme krenuli su prema Ključu. Iz Ključa su se 4. 5. 1942. godine počeli povlačiti prema Bosanskom Petrovcu. Partizani su ih napadali i onemogućavali povlačenje. Oštre borbe vođene su u Bravskom i Janjilima. Partizani su uspjeli da zadrže italijanske jedinice nekoliko dana i naneli su im osetne gubitke.¹¹

Povlačenjem italijanskih trupa iz Mrkonjića i Ključa stvorena je nova situacija, posebno za četnike. Oslabljene su i pozicije ustaško-domobranskih snaga. Neposredno pred povlačenje Italijana, 27. 4. 1942. godine, četnički komandant Uroš Drenović došao je u Mrkonjić i ponudio ustaško-domobranskoj komandi »prekid neprijateljstava«, odnosno sporazumeo se s njom o zajedničkoj borbi protiv partizana.¹² Ovim sporazumom četnici su pokazali pravo lice, ali su postali agresivniji i počeli su vršiti, sami ili zajedno sa ustašama i domobranima, napadati partizane.

¹¹ Izveštaj 5. krajiškog odreda od 20. 5. 1942. godine, Zbornik, IV, 5, 26, 81. Izveštaj 1. krajiškog odreda broj 662 42 o vojnim akcijama i političkom radu. Zbornik, IV, 5, 16, 54.

¹² Dnevno izvješće Glavnog stožera Ministarstva hrvatskog domobranstva za 30. 4. 1942. godine, Zbornik, IV, 4, 136, 353. Izveštaj Operativnog štaba za Bosansku krajinu od 13. 5. 1942. godine, Zbornik, IV, 5, 12, 36.

Međutim, povlačenje Italijana iz Mrkonjić-grada i Ključa pospešilo je i sređivanje stanja u Ribničkom bataljonu.

Operativni štab za Bosansku krajinu postavio je 5. 5. 1942. godine političkog komesara Ribničkog bataljona i dao mu zadatak da čete aktivira i, u prvom redu, sredi vojnički.¹³ Međutim, četnici su vršili pritisak na Ribnički bataljon, pa je komesar bataljona tražio od 5. krajiškog odreda da tamo uputi jednu svoju četvu radi čišćenja terena od četnika. Ali, pomoć nije odmah upućena i oko 200 četnika sa jednom četom domobrana, 29. 5. 1942. godine iz više pravaca napadalo je Ribnik.¹⁴ Borba je vođena dva dana i četnici su imali nameru da razoružaju Ribnički bataljon. Noću 30/31. 5. 1942. godine u Ribnik su stigle dve čete 1. bataljona 5. krajiškog odreda i neprijatelj je odustao od napada na Ribnik, ali je uspostavio vezu sa Ključem i obezbedio saobraćaj komunikacijom Mrkonjić-grad — Čadavica — Banjaluka.¹⁵

Dvadeset petog maja 1942. godine italijanske jedinice povukle su se iz Petrovca, a iz Drvara 1. 7. 1942. godine. Ovim je stvorena dosta velika slobodna teritorija i oslobođene znatne snage za dejstvo na drugim mestima radi širenja slobodne teritorije. Ali, uspešno širenje slobodne teritorije zavisilo je od oslobođenja Ključa i doline gornjeg toka reke Sanice. Ta teritorija bila je duboko uvučena između slobodne teritorije i sela na desnoj strani Sane: Sokolova, Kozice i Tramošnje, koja su bila naklonjena NOP-u. U Sokolovu pod oružjem nalazila se jedna četa koja je bila relativno pasivna i ograničila se na odbranu sela od ustaša. Oslobođenjem Ključa i Sanice stvorila bi se mogućnost za mobilizaciju ljudstva na desnoj strani Sane. I sa ekonomskog stanovišta područje Ključa i Sanice bilo je vrlo važno jer su u to vreme prispevale velike količine žitarica za žetvu.¹⁶ Zbog svega toga Operativni štab

¹³ Izveštaj politkomesara Ribničkog bataljona od 11. 6. 1942. godine, Zbornik, IV, 5, 79, 228.

¹⁴ Izveštaj politkomesara Ribničkog bataljona od 31. 5. 1942. godine, Zbornik, IV, 5, 48, 131.

¹⁵ Izveštaj Zapovjedništva 3. domobranskog zbora od 10. 6. 1942. godine, Zbornik, IV, 5, 156, 412.

¹⁶ Dopis Štaba 1. krajiške brigade od 3. 8. 1942. godine, Arhiv VII JNA, k. 787, br. reg. 12.

za Bosansku krajinu doneo je odluku da izvrši napad na Ključ i Sanicu. Pre ovoga Ribnički bataljon je izuzet iz sastava 3. krajiškog odreda i zadržan pod neposrednom komandom Operativnog štaba za Bosansku krajinu.¹⁷

U napadu na Ključ i sela u Saničkoj dolini, pored ostalih jedinica, učestvovao je i Ribnički bataljon. Njegove čete, pošto su dobro poznavale teren, pridodate su drugim jedinicama. Ključ je napadnut 28. 7. 1942. godine i oslobođen istog dana, pa su jedinice produžile napad na sela između Ključa i Sanice i Ključa i Vrhpolja. Zatim je napadnuta Sanica, te je i ona oslobođena. Dve čete Ribničkog bataljona, sa dvema četama 1. bataljona 5. krajiškog odreda, nastupale su prema Vrhpolju. Ovim jedinicama, prešavši na levu stranu Sane, pridružila se i četa Sokolovčana, koja je bila naoružana u Sokolovu.

Oslobođenje Ključa i Saničke doline dalo je novi podsticaj širenju partizanskog uticaja na teren s desne strane Sane. Neprijateljske snage koje su branile pomenuta mesta bile su potpuno razbijene i dobrim delom uništene, pa su time oslobođene jedinice NOV-a za dalje prodiranje prema Manjači. Napad na Ključ i Sanicu znatno je uticao na konsolidovanje stanja u Ribničkom bataljonu.

Odmah posle oslobođenja Saničke doline formirana je radna brigada za prikupljanje prispele letine. Ona je formirana, uglavnom, od ljudstva sa terena 5. krajiškog odreda.¹⁸ Angažovano je i ljudstvo iz Ribnika i drugih okolnih sela na prikupljanju letine u Ribničkoj dolini.

Oslobođenjem ključkog sreza, koji je tada skoro čitav oslobođen, nametnula se potreba stvaranja novog odreda koji bi dejstvovao u ovom srezu.¹⁹ Tako je 17. 8. 1942. godine formiran 6. krajiški odred. U sastav 6. krajiškog odreda ušao je Ribnički bataljon, 2. bataljon 5. krajiškog odreda i bataljon »Zmijanje«, koji je tada formiran od delova bivšeg Manjačkog bataljona i čete koja se do oslobo-

¹⁷ Izveštaj 3. krajiškog odreda od 23. 7. 1942. godine, Zbornik, VI, 6, 54, 128.

¹⁸ Dopis Štaba 1. krajiške brigade od 30. 7. 1942. godine Arhiv Istorijskog odeljenja CK SK BiH, dokumenat 99. Izveštaj 5. krajiškog odreda od 6. 8. 1942. godine, Zbornik, IV 6, 86, 201.

¹⁹ Izveštaj Operativnog štaba za Bosansku krajinu od 12. 8. 1942. godine, Zbornik, IV, 6, 96, 221.

đenja Ključa nalazila u Sokolovu.²⁰ Teritorija na kojoj je trebalo da djeluje 6. krajiški odred obuhvatala je prostor: Ključ — Vrhpolje — Sasina — Bronzani Majdan — Banjaluka — reka Vrbas do Jajca — Mrkonjić-Grad Glavni zadatak odreda je: očistiti Manjaču i okolinu Mrkonjića od četnika i prodirati prema Banjaluci. Formiranjem 6. krajiškog odreda na prostoru Ključa još više se razvio i pojačao politički rad u jedinicama i u pozadini.

Žetva i pribiranje letine bili su u punom jeku. Ali, kako nije bilo oslobođeno Vrhpolje, na levoj strani Sane, neprijatelj je imao obezbeđen mostobran i mogućnost da ugrožava skupljanje letine. Zbog toga su najpre 1. bataljon i dve čete Ribničkog bataljona 6. krajiškog odreda mogli da drže položaj prema Vrhpolju i obezbede radnu brigadu. Jedna četa Ribničkog bataljona nalazila se u Orahovljanima i Dolovima i obezbeđivala Ključ od pravca Banjaluke i Mrkonjić-grada.

Međutim, neprijatelj je jačim snagama ometao skupljanje letine i rad na oslobođenoj teritoriji pa je, prema naređenju Operativnog štaba za Bosansku krajinu, tamo prebačen ceo Ribnički bataljon i jedna četa 3. bataljona 6. krajiškog odreda. Prema tome, skoro sve odredske snage posedale su položaje prema Vrhpolju u cilju zaštite radne brigade i sprečavanja neprijatelja u nastupanju prema Ključu.

Polovinom oktobra 1942. godine došlo je ponovo do reorganizacije jedinica Operativnog štaba. Tada je formirana Krajiška NOU polubrigada, a rasformiran 6. krajiški odred. U sastav Krajiške polubrigade ušao je Ribnički bataljon i 3. bataljon 6. odreda. Ovo je učinjeno najverovatnije radi lakšeg komandovanja i vođenja borbe sa neprijateljem koji je počeo vršiti sve ozbiljniji pritisak na prostor Ključa. Krajiška polubrigada je, uglavnom, zatvarala iste pravce i sprečavala prodor neprijatelja ka Ključu. Međutim, nešto docnije, Polubrigada je zatvarala pravce koji od Mrkonjića i Čađavice vode ka Ključu i to na liniji Dimitor — Klokotovac — Kobaš.²¹

²⁰ Naređenje Operativnog štaba za Bosansku krajinu od 17. 8. 1942. godine, Zbornik, IV, 6, 105, 239.

²¹ Dopis Operativnog štaba za Bosansku krajinu od 29. 10. 1942. godine, Zbornik, IV, 7, 166, 332.

Dolazak proleterskih brigada u leto 1942. godine na prostor 3. krajiškog odreda osetno je uticao na raspoloženje naroda ovog kraja i na snažnije jačanje našeg uticaja na ovom prostoru.

Upredo sa razvojem i jačanjem ustanka u Ribniku formirani su i narodnooslobodilački odbori. Njihov zadatak bio je — zbrinjavanje pozadine i pomaganje ustanicima. Oslobođenjem Saničke doline i Ključa na taj teret došli su politički radnici sa terena 1. i 5. krajiškog odreda, pa se i u pogledu jačanja i usmeravanja rada novih organa vlasti učinilo dosta.

Učvršćenjem organa narodnooslobodilačke vlasti i sređivanjem stanja u pozadini mnogo se doprinelo urednijem i organizovanijem snabdevanju jedinica.

*

Krajem decembra 1942. godine od Krajiške polubrigade i dva bataljona 3. krajiškog odreda formirana je 7. krajiška brigada, pa je Ribnički bataljon ušao u njen sastav. Jedno vreme brigada se zadržala na dotadanjim položajima Polubrigade, oko Mrkonjića. Ali, pred IV neprijateljsku ofanzivu prebačena je na položaje prema Vrhpolju radi zatvaranja pravca Sanski Most — Vrhpolje — Ključ odnosno Sanski Most — Vrhpolje — Bos. Petrovac.²² Docnije je povučena sa pomenutog pravca, dobivši zadatak da zatvori pravce koji od Banjaluke i Jajca vode ka Mrkonjić-gradu, odnosno Čađavici i dalje slobodnoj teritoriji.²³

Neprijatelj je, nastupajući od Banjaluke, potisnuo jedinice 7. krajiške brigade i njena tri bataljona povukla su se ka Podrašnici, dobivši zadatak da zatvore pravac Podrašnica — Mliništa na položajima jugozapadno od Podrašnice. Ribničkom bataljonu naređeno je da zatvori pravac Čađavica — Ribnik. Kad je Stab 7. krajiške brigade bio u Podrašnici, naređeno je da zamenik komandanta bri-

²² Izveštaj Štaba 1. bosanskog NOU korpusa od 21. 1. 1943. godine, Zbornik, IV, 9, 100, 235. Izveštaj Štaba 5. krajiške divizije od 23. 1. 1943. godine, Zbornik, IV, 9, 118, 272 i 273.

²³ Izveštaj Štaba 5. krajiške divizije od 8. 2. 1943. godine. Zbornik, IV, 10, 43, 85.

gade dođe u Ribnik i bude uz 2. bataljon. Nastupajući dalje, neprijatelj je potisnuo 7. krajišku brigadu i ona se povukla prema Kupresu i ušla u sastav snaga pod neposrednom komandom Vrhovnog štaba. Tako se Brigada odvojila od svoje divizije i 2. bataljona, koji je ostao na pravcu Ribnik — Busije — Potoci.²⁴

Potiskujući Ribnički bataljon, neprijatelj je 28. 2. 1942. godine ovladao Ribnikom i Crkvenim i počeo napadati poslednje položaje iza tih sela. Tada je u bataljon stigao zamenik komandanta 7. krajiške brigade iz Podrašnice. Neprijatelj je ovladao i ovim položajima pa je bataljon, povlačeći se prema Potocima, 28. 2. 1943. godine naveče prešao železničku prugu Mliništa — Potoci i zanoćio u šumi. Za bataljonom je nastupala Istočna grupa 7. SS-»Princ Eugen« divizije.²⁵ Bataljon je tada imao oko 300 boraca.²⁶

Kad je svanulo, Ribnički bataljon je krenuo prema s. Poljice, s. Preodac i dalje za s. Tičevo. U Tičevu se 3. 3. 1943. godine spojio sa snagama 4. i 8. krajiške brigade i pozadinskim delovima 5. krajiške divizije. Istog dana naveče kolone Zapadne grupe 7. SS-divizije počele su od Drvara, preko Vidova Sela i Ljeskovice, izbijati na Tičevo.²⁷

Noću između 3/4. 3. 1943. godine Ribnički bataljon je, sa jedinicama koje su se zatekle na Tičevu, krenuo u pravcu s. Nuglašice i planine Šator.²⁸ Čitavu noć trajao je pokret i 4. 3. 1943. godine oko 7 časova Ribnički bataljon sa

²⁴ 7. krajiška brigada bila je u sastavu 5. krajiške divizije i trebalo je da i dalje ostane u Krajini. Međutim, sticajem okolnosti ona je, izgubivši vezu sa svojom divizijom, ušla u sastav snaga uz Vrhovni štab. Tako je u Krajini ostao samo njen 2. (Ribnički) bataljon. Štab 5. divizije je nekoliko puta pokušavao uhvatiti vezu sa Štabom 7. brigade i naređivao joj da se vrati. Ali, je Vrhovni štab odlučio da ova brigada uđe u sastav Glavne Operativne Grupe.

²⁵ Dnevni izveštaj nemačkog štaba za vezu pri Višoj komandi oružanih snaga »Slovenija-Dalmacija« od 2. 3. 1943. godine, Zbornik, IV, 11, 171, 332.

²⁶ Zapisnik sa konferencije politkomesara 7. krajiške brigade održane 16. 1. 1943. godine, Arhiv VII JNA, k. 856, br. reg 1/1—5.

²⁷ Dnevni izveštaj italijanskog oficira za vezu pri Komandi nemačkih trupa u NDH od 3. 3. 1943. godine, Zbornik, IV, 11, 177, 343.

²⁸ Dnevnik komandanta 4. krajiške brigade, Arhiv VII JNA, k. 2015, br. reg. 1/1.

ostalim jedinicama stigao je u s. Nuglašicu. Posle kraćeg odmora jedinice su krenule uz Šator-planinu u nameri da se preko Šatora prebace u planinski masiv Lunjevače, u pozadinu neprijatelja.

Sve jedinice koje su krenule iz s. Tičeva stigle su 4. marta u Šator i prikupile se u Međugorju. Namera je bila da se posle kraćeg odmora krene prema s. Popovići i dalje s. Stekerovci. Ali samo neke od njih izvršile su pokret. Među jedinicama koje su tada krenule iz Sator-planine bila je i 3. četa Ribničkog bataljona, a ostale snage bataljona su ostale u Šatoru. U međuvremenu Nemci su stigli u selo Popoviće i onemogućili prebacivanje preko sela Popovića u masiv Lunjevače.

Bez obzira na nepovoljne terenske uslove, vrlo visok sneg i veoma nisku temperaturu, neprijatelj je iz s. Popovići krenuo na Sator-planinu. Kako je Ribnički bataljon bio krenuo u pravcu s. Rore s namerom da se prebaci u Lunjevaču, došlo je do borbe u susretu sa delovima Istočne grupe 7. SS-divizije, koji su iz s. Popovići krenuli na Šator. Borba je trajala do u noć i bataljon je prekinuo dodir sa neprijateljem. Pokretom sa severozapadu izbegavao je dalji sukob, u nameri da produži pokret u pravcu s. Rore i prebaci se u Lunjevaču planinu. Prekinuvši dodir sa neprijateljem, bataljon se prikupio i krenuo prema Šatorskoj Lisini. Pretrpeo je osetne gubitke u borbi, a i u pokretu posle borbe. Bila je velika hladnoća, sneg oko metar visok, pa je ljudstvo, iznureno neprekidnim borbama i pokretom, stradalo od zime.

U 8 časova 5. marta Ribnički bataljon je, izišavši iz Sator-planine, stigao u južni zaselak s. Rore. U ovo vreme njegova 3. četa, koja je krenula sa drugim jedinicama iz Sator-planine ranije, bila je u s. Poljice. U s. Rorama bataljon se odmarao do podne, a posle podne krenuo je za s. Poljice, gde je uspostavio vezu sa svojom 3. četom i zanoćio. U s. Poljice bataljon je ostao 6. marta, prenoćio i 7. marta krenuo za Ribnik. Istog dana stigao je u s. Busije, gde je našao nešto hrane i prenoćio. Zatim je prešao u Ribnik i Crkveno i odmarao se nekoliko dana. Bataljon je tada imao oko 170 boraca.

Šesnaestog marta 1943. godine Ribnički bataljon je privremeno stavljen pod komandu 4. krajiške brigade »sa

zadatkom da sadejstvuje sa IV brigadom na pravcu ka Čađavici, da poruši komunikaciju Ključ—Čađavica i Čađavica—Sitnica i postavi zasedu prema Ključu oko Zelina i na Sitnici, osiguravajući na ovaj način dalji pokret IV brigade.«²⁹ Naime, Stab 1. bosanskog NOU korpusa je odlučio da, između ostalih, 4. krajišku brigadu prebaci preko Vrbasa u centralnu Bosnu »radi učvršćenja našeg uticaja tamo, mobilizacije, ishrane, a i za to što je bivša oslobođena teritorija iscrpljena u ljudstvu i hrani.«³⁰ Krećući se prema Vrbasu, trebalo je da napadne i oslobodi Mrkonjić. Međutim, do ovoga nije došlo, jer je neprijatelj odbacio snage 4. brigade i Ribničkog bataljona od komunikacije Sitnica—Mrkonjić³¹ i brigada je posle nekoliko dana prebačena na prostor Bosanskog Grahova. U prostoru Ribnika ostao je samo Ribnički bataljon, koji je polovinom aprila 1943. godine, preformiran u Ribnički NOP odred.³²

²⁹ Naređenje Štaba 5. krajiške divizije od 16. 3. 1943. godine, Zbornik, IV, 11, 83, 148.

³⁰ Izveštaj Štaba 1. bosanskog korpusa od 12. 3. 1943. godine. Zbornik, IV, 11, 64, 111.

³¹ Izveštaj Štaba 5. krajiške divizije od 22. 3. 1943. godine, Zbornik, IV, 11, 117, 209. Dnevni izveštaj Nemačkog štaba za vezu pri Višoj komandi oružanih snaga »Slovenija-Dalmacija« za 20. i 21. 3. 1943. godine.

³² Ribnički bataljon je bio pod komandom 5. krajiške divizije do 27. 4. 1943. godine, a od toga vremena nalazio se pod komandom 4. krajiške divizije. Snage 5. divizije tada su se nalazile na prostoru Bosonski Petrovac—Bos. Grahovo—Glamoč, a 4. na prostoru Bihać—Bos. Krupa—Sanski Most.